

САНАА ОҢОХ

СУРАҢЧЫ
УЛУУЛУН
НАБЫАТА.

КАҢНАТ
ИНСАА АЛТЫННЫН
18 КҮНҮГҮГҮН ТАХСАР.

№ 88 (8041) • 1996 сыл от ыйын 30 күнү. Олтуорунуук • Сыаната — 1084 солк.

КЫСТЫККА БЭЛЭМ

ХАЙЫСТАХ АХСЫН—БҮТЭЙ ЭРКИН

Мутук тостор бастархан тымнылаах сиргэ оло-
рор саха дьонугар кыһынны тогмонко-хаппанна туо-
руурга бөлөмүнүн биер уталытыллыбат сорулунан
буолара. Былыр да онуга, билигин да онук. Ох-
тоох тусла дьааларга одорооччулар теһе да үгүс
үлэни, ороскуоту көрүстэлдэр сун оттук мастарын
көрдүнэн илаларытталара биллэр. Оттон котельнай-
тан сылытыллар өһөдө суох уолсайдарга одорооччу-
лар балаһыанньалара бүтүс-бүтүнүттэ Е. Е. Бори-
сов начальниктаах «Исуктоммунэнегро» хөзрасчет-
най участкасын үлэтииттэн-хамнаһыттан тутулуқтаах.
Аны иккизэх ыйынан эһиз хаар кымдаһына, кыһын
кэлэн иһэрэ биллэн барыа турдаҕа. Оттон котельнай
хаһаайыстыба ону хайдах-туох бэлэмнээх көрсөрүй
дйэн ыйыталаһаары Егор Егоровичтын көрүстүбүт.

—Тарилтэбитигэр 100-чакэ үлэһиттээхпит. Түөрт
убаҕас оттугунан, 5 чоҕунан оттуллар котельнай-
даахпыт. Күн бүтүн котельнайдары оромунуһуурга
үй-харчы суох, үлэһиттэрибитигэр кулун тутартан
хамнас төлөмүөт. Билигин онгобүтүнэн туһанар тарил-
тэлэр билиэхэ 7,5 млрд. солк. биэрэр нэстээхтэр да
утары уунуох, төлөһүөх баара көстүбөт. Холобур,
спортивнай оскуола биэрэр нэһэ 2 млрд. солк. тий-
дэ. Ис дьаала оргона 80 мол. солк. баһаарынай чаа-
60 мол. солк. биэрэр нэстээхтэр. Бюджеттан үбүл-
уулар тарилталарга үбүлэттэн харчы хамнастарыгар эрө
чопчу аһанан кэлэр. араас хаһаайыстыбаннай орос-
куоттарыгар туһанар үпүтэ суох. Хаһаайыстыбан-
най тарилталарбит дьадаһылар, сэттарыгар харчы-
лара мэллтир. Хайдах да эргитэ-сатаабыт иһин сун
биер иһытүл эриһиттэ кэлэн көтүлүтэ турардын. Билигин
хаһаайыстыбаннай ахсаанга үлэһит тарилтэбит,
онон ити үп кэлэр эрө түбэлтэтигэр дьону хамнас-
тыыр, үлэһит тарийар балаһыанньадаахпыт.

—Ол аата?

—Ол аата быстах «рөмүөнү» эрө бытан баран ко-
тельнайдары үлэһиттээхпитин сол. Ол эрэри оччоту-
гар дьаһыт кыстыктааһар ыарахан буолара чуолкай.
Итиннэ өссө биер «иоллоох». Республика салалта-
та конденсат сыаната ыараханынан, убаҕас оттугу-
нан үлэһит котельнайдары чэпчэки сыаналаах не-
бүнөн оттууга кыалларарга үлэһит. Оччотугар рес-
публика билиэхэ үп-харчы көрүөхтээх, билигин ко-
тельнайдарытыгар реконструкция ыһтыахтаахпыт.
Ол эрэри биер оттуктан атынга көһөрүү бырайыа-
га да онгоһуллан бүтэ илик. Оттон бириэмэ ыста-
рынан иһэр.

Самаан сайын сарданалаах сатыы манан күнүрө
сатыылаан турар үтүөкүннээх кэмнэрэ. Ханна да
буоллун—хөдүбүккэ, сайылыыкка, баһынаҕа үлэ-
үтүмүнүн. Ырыада ыһламмыт талыы талба Таат-
та үрэх кэрэ кыстыгытар Хатылы орто оскуолатын
оһуруотчут оҕолоро улахан дьонтон хаалдыһанна
үлэһиттэр. Билигин тийиниитигэр киһилэр харах
ыларын тухары үрөй батыһа ханныста үүнүөрит
баһыналарыгар букуһаа сылдьаалара. Чугаһан
кэлэн баран көрүһүтү хас бивердин ук сөбүрдэ-
ни арыһа-арыһа тулатын буорун көбүтэллэр.

Баһына түгөрүн дьэкиттэн байыны кэлбиһитин
көрөн салайааччылар Г. В. Иванова тийин кэлэр.
Галина Вениаминовна уруккута совхоз агронома этэ.
Совхоз баһылыгытын киниэ оскуолаҕа үлэһит сыл-
дьар. Иккис илэтин баһылаары СГУ нуучча тылын
уонна литературатын отделениегэр көтөхтөн үө-
рөнөр, быһыл бастакы нуруун бүтэрбит. «Кыараҕас
сиргэ ида наада. Үөрэнэргэ хаһан да хойут буолба-
та»,—дир иһин күлэ-үөрө. Кийиниллэр ыраах Лен-
ский кыһа дьэ маладылас кийи дьэтиһит. Оҕолору
быһыл үһүс сайынын оһуруокка салайан үлэһитэр.

—Урукку сылларга наар оһуруу эрө олордор эһи-
бит. Быһыл оһурууну барт кыраны биер эрэ тепли-
наҕа олортубүт. Завуһуут Афанасий Павлович Фе-

Балаһыанна дьэ ити курдук.

Сотурутааһыта Саха Республикатын Председате-
лин солбуһааччы В. И. Вредихин: «...бэйэбит неф-
титин туһаныыбытын салтыахтаахпыт. Былырын
33 котельнай неһинэн үлэһиттэ. Быһыл ол ахса-
нын албэтнээхпит»,—дйэн бэчээт үлэһиттэрин кытта
көрсүһүүтүгэр эһиттэ. Оттон ону олоххо илаларга
ол этиллэр бырайыактара хаһан онгоһуллуой, үбэ-
харчыта хаһан булуһтан туһанымса бэрлһий? Би-
һиги улууспут убаҕас оттугунан үлэһит котеллара
чугастааһы улуустар гизинеринээһэр, специалистар
этэллэринэн быдан уустуктар, онон уларытыыга эл-
бэх үлэ көрсүлүөхтээх. Аны ол неһит кыһынны
тымныыга тогмотун курдук тыһа ирдэһиллэр тем-
ператураны хааччылар сиргэ тутулуохтаах. Тийэһэр,
республика үрдүнэн баар 33 котельнайтан 4-дө би-
һиги улуусуругар тиксэр. Холобур, ыаллыы Таатта
улуусугар убаҕас оттугунан үлэһит сорохот котель-
найдаахтар. Улуус салалтата балаһыанньаны иһэн-
тонон үөрэтэн баран, үөһэ өртүттэн тардылык ула-
хан буолуох курдук буоллаһына, неһинэн оттууга
иһиһини эһиктэ дьэри тохтотуу бөһүрүөһүн ту-
руорсуон сөн этэ.

Хас да тыһынччаны дьон олорор дьааларын, со-
циальной-культураны объектары сылааһынан хаач-
чылар үлэһиттэри хамнастааһынга, ол эбэтэр өһө-
нон туһаммыт тарилталартан ыһахтаах нэстэрин-
күүстэрин булан ыһылытарыгар эһиз ханнык эһит
суоллары тобула сатыыр кыаллыа дуо? Холобур,
учууталлар, эһиттэр хамнастарын төлүүдлэр, оттон
иһиттэри үлэһит усулуобуһанан—сылааһынан хаач-
чылар үлэһиттэр үлэлэрин иһин төлөһөр үбү тово
аһан-иһинэн көрбөттөрү? Харчы суох дьэктэрэ да,
үбү тыһыры систематын көтөрүгэ буолбатах дуо?

Кыһын сыл ахсын кылааҕа. Котельнай хаһаайы-
стыба баар буоллаһына эрө кыһынны туоруубут. Дьэ-
ни иһитин иһин төлөбүрү тарилталар уһунар кыах-
тара суоҕа, дьынэр, сийиһэ-мутуга дьирин. Ону биер
тэн усулуобуһалаах илин эһэр улуустар баһылык-
тара бары биер санааҕа кэлэн үөһө салалтаҕа күүскэ
туруорсалара наада этэ. Хайдах биер баһаарыаллы-
батах бөһүрүөһү тула ии курдук эргийэ-сылдыах-
пыһый, хаһааһыта дьэри?

М. СИДОРОВА

ТААТТА ҮРЭХ ҮРДҮГЭР

дорон идеятыннан быһыл аан бастаан «Саада» дйэн
сорт ханныһытаны олортубүт. Бастакы сезонга үлэ
сааһай ыарахана—рассаданы көһөрүү түбөһитэ. На-
сепут үлэһиттэ буолан, уу кутуута ыһаһтарбат,
оҕолор үрэхтөн илиһилэринэн таһан куталлар. Үөнүн
илиһилэринэн ыһаһабыттара. Ханнык да минеральнай
уоһурудуу суох, дьаһилэһиттэн күл таһан куталлар.
Оһурууну, ханныһытаны таһынан иһи уһааһа кө-
ринэ хөртүөннү сирдээхпит. Сизэбит суох буолан,
сыл ахсын баһынай хаһаайыстыбалар бадыбаалла-
рын ыраастаан сизэ булуһабыт.

Урукку өртүгэр наар оһуруу буолан, оҕолор үлэ-
лэрин төлөбүрүн тутта аһсан иһаллэрэ, билигин ол
суох, онон ардыгар санаалара да түһүөх курдук бу-
лан ылар. Хөртүөннүбүтүн эһиз күһүнүн үлэһиттэ
оҕолорго үлэ төлөбүрүн баһытынан түгөһөбит, со-
рорун оскуола буфетыгар биэрэбит.—Га-
оволор дьаһилэһиттэн өйү таһынан аһыттар.—Га-
лиш Вениаминовна саас-сааһынан сөһөрүтүр.

Оҕолор биер гентар ханныһытаны, хөртүөн-
нүдүдүрүн түөрт бивердэһэн учаастактарга арааран

АТЫРДЫАХ ЫЙЫН 31 КҮНҮГЭР—ПАТРИОТИЧЕСКАЯ СОЮЗ СЪЕЗД

Бу дьыл от ыйын 24 күнүгэр Дьоккуускайга СР
пароднай-патриотической күүстэрин блогун Сэбиэтин
эуннааҕа буолла, онно партиялар, хамсааһынар,
тарилтэлэр, ол иһигэр Нуучча партиятын, «Россия
социалистической туһаайыллыылаах ученайдар» об-
щество «Феникс» эдэр иһиллэһиттэр кулуулларын,
Дьоккуускай куораттааһы «Олорор дьыһа-уокка граж-
даннар бырааптарын көмүскээһин» общественной те-
рилта, эбэһиһэр уонна эбэһиһтар ассоциацияларын
уо. д. а. бөрөстөһиттэллэрэ сырыттылар.

Эһэ дэмнээхтик олорор, үгэс быһытынан өлөх
томнот сымнаастары чөлүһүн хаалларар, социальная
сизэрдээх буолуу, кырдыкх уонна үтүө санаа идея-
ларын арчылаһар туһугар биергэ түмэһэргэ быһа-
рылыһына,

Народнай-патриотической союз уолсай-республи-
катааһы хамсааһынын атырдыах ыйын 31 күнүгэр
Дьоккуускайга буолуохтаах учредительнай съездин
бэлэмниһэргэ тарийар сэбиэт уонна секретариат тари-
лиһиллар. Тарийар сэбиэт председателиһын Н. Наза-
ров таһылыһына.

Народнай-патриотической күүстэр блоктарын съез-
дэ республика тыһын суолталаах проблемаларын
сизэрдээхтик быһаарар иһин ыһса биергэ үлэһиттэ
Саха сирин общественной тарилталарын, хамсааһы-
нарын, бары патриотической күүстэрин граждан-
нарын биергэ түмэһэллэригэр ыһтылар.

СНА.

ЫТЫКТАНАР ЫАЛ

Бахсы Толоһонугар хайыы-үйө дьэ-уот туттан,
аал уоту оттунан олохсуйбут Винокуровтар дьэ көр-
гөһнэрэ олорор. Иһэлээх аҕа эдэр көлүөнэтин били-
гэ сирдир, сирдыкка уһуулар учуутал илэтин байы-
лаабыт дьон. Иһэлэр Евдокия Николаевна Благове-
щенскаядааһы педагогической институту бүтэри-
дтэн начаалынай кылаастар учууталлара. Кини
Мэҥэ-Ханаластан төрүттээх. Аҕата Назаров Нико-
лай Семенович пенсионер, оттон ийэтэ Екатерина
Ивановна Николаевна Новгородова аатырбыт оһуруотчут,
Социалистической Үлэ Геройа—билигин биер дойду-
лаахпыт, Евдокия Николаевна төрөһүтүтүн батан
үлэһит, аламаһай буолан үөрөтөр оҕолорун төрө-
һүтүтүн иһирэх тыһырын үгүстүн иһэр. Бэйэтэ
айылдаһтан таһаарнаах үгүһүһүт. Хас фестиваль,
концерт ахсын үгүһү туруорар, мытыллар дьаһыт-
ларга барытыгар кыттар, күрэхтэһэр.

Ыал аҕата Иван Федотович Уус-Алдан Вэйдингэ-
титтэн төрүттээх. Аҕата Федот Егорович Саха АССР
оскуолаһарын үтүлээх учуутала. Ийэтэ Парасковья
Алексеевна 11 оһону бөһөһүдөн улаатыһарбыт
Герой-ий. Аҕатын туһаһын хатаран СГУ математи-
ческой факультетын бүтэри билгитин аһсаан, физика
уруоктарын биэрэр. Кылаас таһынааһы кэмгэ оҕо-
лору кытары тэһэ сыһамнаһар, көпөһтөр буолан,
оҕолор киһини олус сөбүлүүлэр.

Наһалэн, оскуола оҕолор ымытыллар араас дьа-
һалларга актыыбынай кыттааччы.

Винокуровтар Бахсы Толоһонугар 1988 сылтан
үлэһит саҕалаабыттара. Онтон ыла бу дойдуну со-
бүлээн, сыһан билгитин аны олохтоох ыал буоллу-
лар. Баһые, иккис кылаастарга үөрэнэр оҕолордоох-
тор. Толоһон олохтоохторо мэлдэн кыһана-мүһүнэ сыл-
дьар, туох кыһалданы барытын тэһэ үлэһиттэр бу
учуутал дьэ көргөн ытыктыахтарынан ытыктыыл-
лар.

С. ПЕСТРЯКОВА, П. СЕМЕНОВА уо. д. а.
төрөһүтүтэр.

нөрөдлөр-исталлар. Үлэһиттэр төһө да ыарахан буол-
лар көрү-нары көрүлүттөн тутта сылдьар дьон. Сезон
аһылыгытыгар Бабааҕа урукку үлэ, сыһылааһы
лааһырын баһытыгар кийрэн хонор-орон доһуһа
сыһыһанан тахсыһыттар. Билигин Хатылы иһчата
барыта халтыһар, ытыктыһар хайатыгар—Баадаһыга
походтуу бараары тариллаллар. Эркин ханнытын та-
һаараллар, Оттон Таатта үрэх сөрүүн уутугар чом-
полоно сөтүөлэһин—арахсыһат аргыстара. Иһин
тэһиһэһиллэринэн иһтээһи Бүлүүтээһи педагогиче-
ской училище студентката Мариина Попова уонна
новар штатыгар ыһыллан баран иһтээһиһин үлэһит
сылдьар СГУ студентката Нюргуяна Макарова буол-
даллар.

Билигин манна 20-чэ оҕо үлэһит, үгүстэр оҕо-
бараннар аһыһабытттар. Субу арыһах хонугунан са-
һа сезон аһыллан атын оҕолор кэллээхтэрэ. Ол эрэри
сорохот ханна да сыһын, ханна да сезоннарын
көтүһэһкэ сылдьар оҕолор бааллар эбит, холобур,
Оксана Ершова, Нидя Борисова, Лена Макарова,
Майя Федорова уо. д. а.

Дьэ ити курдук, Таатта үрэх үрдүгэр оҕолор үлэ-
лэрэ күөстүү оһуулар. Кыра оһуруотчуттарга олгөм
үүнүүнү, быһаарнаах ардаһы баһаарыаһыт.

М. МИХАЙЛОВА

СҮРЭХ ТЭБЭР ЫРЫАНЫТА

Буода Сабан. Ити курдук ааттылгара кини-
дин бириг алыһан үскабит үлээннээхтэ.
итиник ааттырбыт биниг. Коляныг бириг
млаан-туойан сылдыбыт уус-уран самодетель-
ность ветеранара. Николай Саввин айээрар кула-
һан итэбит эрэ барыта кини ырыатын дээрэкэн-
нээх хонутугар сылдыардым санаһар, эдэригэр тү-
һэр, кэрэ, сырдык айыһыһа үһүктэр.

Коля 1935 сүүлэхха Таатта улуулун Дьохсо-
нугар төрөөбүтэ. Адата Егор Михайлович уола ос-
куодаа киирэр үөрүүтүгэр тинибатаа. Ангардаа
таалбыт иһэ оҕото оччотоогу сүт-курбан сатыылаа-
быт, уоттаах сарын турбут кэмтэр — 1942 сүүлэхха
оскуодаа киирбэтэа. 9 сааһыгар эрэ ити дыл-
га тиксибитэ. Уолуаан сэттис кылааска үөрэнэр сы-
лайгар аны ийэтэ Анна Кирилловна сабиргэх диакан
мллараа кыыстаах уолун орто дейдута тулаайах
хваллартаабыта. Онуа кылаас кэнииттэн Коля ака-
тын кытта бииргэ төрөөбүт Минтэрэй Саяааа кыы-
һыгар Марияаа эгэрдэһэн үөрэби экиирэтиһарга бы-
лаарыммыта. Мария Дмитриевна оччолорго Дьохуус-
кайга соботох сахалыа тылмыаа үөрэтэр 2 №-дөөх
оскуодааа учууталдыра. Бу кыт адата Федор Ни-
колаевич Арбаа Ханалас Төхтүрүттэн төрүттөөх ре-
дакция үлэлитэ өтэ.

Үүсний устата ыллаабыт сөөкөтүгөр аан бастаан халай тагьста этэй! Ол ыялдар билигин харабар дэинэбэн аастахтарына, иннигөр ийрэнэй мөлгөх тагьстаахастаах тыа бскулатын уола дэрбэйэн туур. Оттоп ырыата биир кэм дүүрүбүөр, кутуллар... Биир дойдутаахтара хайбаан, талтаан Колиыаа адыбтар ыларыыта кууһуран испитэ.

Үел 1957 сэлдэххэ Дьоккусайдаагы музика-
най училищэ педагог Варвара Романовна Артеме-
ва слайар вокал кыһылыгар үөрөххэ ыдыалыбыт.
Варвара Романовна лирическэй тенор кuoластаах
кэскилээх ырыаныт 4 сэл устата ырыа абылг-
наах аартыгар сирдээбит-сизэллэт. Салгыи саха
ырыатын бастакынан аан дойду түүһүлгүтүгүр таһар-
быт Анастасия Лыткинада дьарыктаабыта.

Училищны бүтэрбит Николай Саввин 1962 снл
лаахха П. А. Ойуунускай аатын драматическай
театр радиону кытта хойдохуштаах ансамблын уонна
хорун артыыһыан ыһыллыбыта. Бу айар коллектив
ка 2 снл үлэлээн искусство «эттэ оһовун» хата-
рытын барбыта. Ити смалларга Николай төрөөбүт
Сахатын сириг сах» тыллаах улуустарын үксүн из-
рийбитэ. Ылдам ырыатынан, нарын тойунтанан бар-
дьомугар биллэн-көстөн барбыта.

Саха дьоно биирээбит, сүгүрүүбүт артистарын кытта бииргэ сылдымы ички аһар дьобурун, толорор маастарыстыбатын ордук кинээлигэ. Ол да буоллар төрөөр-сыйдар бабата илгэн-уостан таалбатаҕа. Уолун эгэ эрэ Иркутскайдаары омук тылын үөрэтэр институт студента буолбута, улуу немец омук тылын баһылыгы аартыга аһыллыбата.

«Кишинэз төрөөбүт дуора-дойдута —
Төрөлүшт ийитин кэрнэтэ».— дөхтэбүтэ ийин
ларын ырыаһыта Валерий Носв. Николай төрөөбүт
төрүт буордугар, бар-дьонугар күнүстэри-түүнүзү
курдаттыны тартар сымдыар. Ол сааһата алапп, ы-
рыһыйан барбыта. Ону билэниэр эдэһийдээх күтүтэ

«отөх төгүрэгстээх, сүрт кариастээх» буолуохтаах динэ Воляны академическай уолуска ылан дойдутугар төлсөөхүн элбэйбуттара. Кольд Саннин кэлбит сунакыч истээт, хаан-уруу төрүстэтэ — театр үлгүгэ ынырар ылбыта... Эинэ ийин сүрүэтэ чабдыгарды күөх үрдүккэ, сүрдүккэ ыгырар музыка, кырма...

Бу сырынга эдийн засах уудалрын болзолоритгон тайтнэхтэрин бадарбатахтара. Хата, киин дэолугар Саха государственнай университетыгар английсай тыл факультеттэ аһыллыбыта. Немец тылын үөрэтэ сылдьыбыт киинэхэ английсай тылга көһөр, буца, ыарахан эбитэ буолуо. Ол да буоллар Коля Саввин сыра бөдөнүн бүх бөдөххө көлгүд көтээчин эрэ быһытынан ыдыллыбыта. Репетициялар, концерттар, көрсүүдүүлэр киинин быстыбаакка тубулладлар; ону кытта тэһтэ дүүрөлөөн үөрөххө бэлэмниинэххэ наада. Бу өттөххө судургу курдук эрэри, эт киин алаһар, алдарынар улахан, күөстөх үлэтэ. Николай ону барытын тулуйан, ыһыныта сессиятын ситиһиилээхтик туттаран университет студена буолбута. Сытыы тыллаах өстөөх, активнай позициялаах уолу университет общественнай олоһо сөрүү тардан ылбыта. Ол түмүгэр иллэп биримэтэ букатын суох буолан таптааллаах хоруттан араасарга күһэллүбүтэ. Оттон университеттэ албан аатырбыт «Сэргэлээх хоттара» дигэн ансамбль төһүү чилиэнэнир буолбута. Биеэ сыл устата онно ыһтыллыбыт бары культуурнай днаһаллар Николай Саввин кыттыыта суох буолбатахтара.

Колд үерэдийн бүтэрэр гүнэх сылыгар баара-суоба
50 саалыгар сылдыар эрэдэ-тирээз, эдэнийэ Марен
Дмитриевна уйан сүрэдэ тэллэт буолбута.

1970-аад онуудын тухайн үеийн урлагийн дипломун илтгэлээр тулгууртай. Сүүлийн үеийн бүтээлүүд дээр үндэслэл. Дэлгэр бэлтгэлд нь хамрагдсан хүн ахсын тусгай-саарал оюуны дээд, оюуны дээд хамаар Актүний общественик-төрийн ажиллагаа бэлтгэлд хамрагдсан хүн ахын «хөгжил»-ийн үндэс-асан илтгэлд үндэслэл бүтээлээр өөр өөрсдийн ажиллагаа, Үндэс-асан үндэслэлд төрөлх концерн сценд тахсан сүрхтэр үүрүүлэн төрөлх бүтээл, Күндэс-асан?

Николай Егорович бүгүн аасныт, өртүгөр айар үз-
тинэн алтынан аасныт, олоңор аргыс тымныт догот-
торун истинчык ахтар. Кинилер кимиздэй? Алаас-
ныт көмүс күөмзөйдөх күүрөгөйлөрө Февронья Го-
товцева, Аграфена Кузьмина, народнай театр артис-
тара Мария уонна Валерий Герасимовтар, Новосе-
биренайдаагы консерватория выпускнига Уөһэз Бу-
лүүтэ тиниэн ууга түспүт оболору быыһы сылдыан
сырдык тыына быстыбыт Николай Семенович Уа-
рой Николай Егорович сүрөдэр хаһан да умкуллубат
тык сөһөн сылдыар. Кини этэ дин 1980 сыллаахха
Куола Саабын толоруутугар сүүрбачча ырыаны хара-
күүһүнэн бэлэмнээн киллэрэн Дьомуускайдаагы ра-
дио көмүс фондатыгар хааллартарбыт. Кэлин сыл-
дардаагы айар үлэтин нарттыгар аргыс буолбут, биң-
диһэрэ дьукаахтаһан олоҥбут Мария, Николай Ур-
ванцевтар адьтарыан Николай махтаһынан ахтар.

Алга уон сааһын ааһа түспүт ырыа куттаах кар
кини Куола Саабын—Николай Егорович Саабын ту
һунан бэрт ырдастык көрсөтөүххэ итинник.

Афанасий АММОСОВ,
ССРС культуранын туйгуна.

КЫРАЧААННАРЫ ТАПТААН, КӨРӨН-ХАРАЙАН

Чангыр Дотсада улэтиниз-хамнаанын улууска биир тарбахта баттанар коллективтаах. Ону 1988 сыллаахтан РСФСР нуруутун үөрэдиринтин туйгуна В. К. Еремеева салайар. Варвара Константиновнаны нэһилик дьоно улэтингэр ураты кыһамныылаах, кытаанах ирдэбиллээх, хайаайыстыбаннай, коллективны түмэр дьобурдаах улэтин биччылыгынан сыналабыллар. Урукку харчы-үн далай кэмгэр булуллубут иһини-хосруоһу, мисбэли, оонньуурдары, таһаһы-сабы барытын нымчактаан, харыстабыллаахтык тутан бүтүһү чычарбас кэмгэ туһана олороллор.

Хайа бадарар салайааччы биригэ үлэнийр дьоно ойүүр-убуур, киин тула түмсэр буоллахтарына, үлэ-тэ тахсынадаах буолар. Атын өртүттөн ылтааха, салайааччы бэйэтин үлэниггэрин ойдуохтээх буоллаа. Мин Варвара Константиновнаһын көпсөтөн баран киин үлэниггэрин үлэлэрин чэхчэ сменаларын, хас биридиггэрин олобун-дьаһадын, кыһалбатын төлөрү ойдуурун атээйдим. Киин көрсөһөнттөн бу дөгсакка оё туһугар кыһамны бээрэн эмнэ ойдоо-сум. Былигин Варвара Константиновнаһы истиаһын.

— Адамова А. К. 1977 сылдааттан итэччи көмөлөөсүттүнүн, нээниинин үтө сүбөбастаахтык үлэ динр. Оёо тогмотуу, малдыкытын, доруобай, чагын чэбдик буола улаатарын туһугар нээни көдөнөр. *Хайа бабарар үлэни киһи эрээр киниэт*. Оттон Адамова В. П. 1979 сылдааттан нээниинин, заххолунан,

дирингийн үзэлтэй сүүлдэх кыайгыгас-хотугас, дэлхү иинийн хүмүүс сүрднэр дьонурднх, Коллективна авторитеттайх, культурнай классабай үлэйн тэрийээсчи Коллективна үлэ-хамнаа, олодо-данаара үчүдэй буоларын ийин ис сүрдүттэн «малдыар». Одоо юмтаа оё курдук, ураты истиг, үтөө сыһааннаах. Ордук чорботон сыһнабас, дьонто наар үчүдэйи эгэ бабарарын баллэтизм эгэ. К. С. Флегонтова 1980 сылтан ньээнгэ, тугас сууһааччы, лавар, көчөстөр, быһата, дэгиттэр үлэбит, Нистэнидэ-ининэ, асчытан эмиэ мааны. Малды үөрө-лөтө сүлдээр үтөө майгылаах. Филатова В. С. кэлип кэ-тэхтэн үөрөһөн анал үөрэхтэмнистэ, Билигин нитэ-э-чинэн үлэтинэр, Бөдөтэ тусна суоллаах-нистэах, опы-тырлааһын, кэһнэхэ сүрдэрбэт үлэһит, элбэри эрэннэ-рэр кийи. Олохторо биир тэл эйбэлэ сыһааннаах. Быйыл олохтору дьобатынан дьарыстаата.

Дээдхи курдун салаагачны бишгэ үзэлнэр дьонун тулуунаа бишгэ-бишгэ истинг-ниирэх балистэвчнэриг овордо. Бу коллентива бишгэ нэбилээнит общественай оловор бишгэ түүхүү күүһүнэн буолар, бэртэхэй бишгэрдэр, агилээнэлэр үлэлэрэ, дыахтар комитетын дьаһаллара үөһээр ыттылыларэ суох ыттылыбаттар. Кырачааннарбытын таптаан, көрөн-харайан улаатыннарар, ойдорун-санааларын салайар дьон үтүөнэн ахтылаллара башыбытын үөрдэр.

Н. ФИЛИПОВ.

ВРАЧ СУБЭЛИНИР

ОСТЕОХОНДРОЗ ТИЙГИГНЭН ЫАЛДЫБЫТТАРГА

Тонифик остеохондроз ыарымыг ыларны тонифи-
тон тахсар ынарбозлорго, тымырларга дьайдына
сунуу, сие эмнекэ күүскэ тиһигирэҥ ыалдьар. Соро-
бор ол ыарымыта төбөбөр, илингэр, атаххар тарба-
һынан сөп. Ол эрэриг итинниг тиһигирэҥ ыалдьыкы
биринчилээтэ аһардаас остеохондроз ари буолуотун
өйдөнөр. Дьэ ол иһин ырааҕа нөрдөрөҥ дьаһаһы
чуолкайдыахха наада. Дьаһаһа чуолкайданнаһын
эктиир врач калым эмтээһини былаарыаан ыһтар.
Бастатан туран, хамсааһыны арыһаахха, сыһаахха
наада. Сие ыалдьар буоллаһына, кыһаах оронго
сыһаллаахха. Күүскэ ыарыһаһына, 5—8 күн дии
сытар ордук. Ыарымы «тракторыттан көрөн» врач
ардаас эһтэри — мүлүрүтөр, сүбүрүүтүн мөлтөтөр, и-
лэһин асчаттар, ыһтөтөр, о. д. а. акыһар. Ону чолпу
этиллэһит кээһигэр иһиллээхтээх, укуол ыһаахха,
маастаттаахха наада. Дьэ дьэ перцонал пластыры,
хартаһыһаны уурунуохха. Вьетнамскай «Золотая
звезда», врач сүбэллэр буоллаһына, «Випросал»,
«Випратокс», «Акилатриновая» дьэҥ эриҥ үөн уоһи-
на тойон ыһтыра дьаһтарыттан састаалтаах маас-
тарынан соттуохха сөп. Вьетна дьэҥ бээр буоллаһына,
«ЧЭКС», «Биотонус», «Элеан», «Электроника» дьэҥ
биир киһи туттар физиотерапевтической аппарапта-
рын туһанар көдүүүстээх.

Ылары сорох көрүгөр балыһаһа сытан ара элтиэр хайаан да маады. Остеохондрозу физиотерапевтической ыымаларынан элтиир удаханык туһалыр. Билиги отделениебытар элентрической тогуна элтиэһин хас да көрүгүнэн, ультрауугунан, элентрической уонна магнитнай хонууларынан, ультрафиолетовой уонна лазернай сардагаларынан, иннэнэн уонна массажынан элтинбит. Ханнык ыыманан элтиирбит ыарыы характерыттан, ыарылах туругуттан, элтиэр ыарыыларыттан көрөн араас буолуон сөп.

Чорботон машинын хөрдөөллэри бэлтгэвэр баа-
рыллар. Эмтэнзоччи тух баар ойун-санаатын ууран,
болдониут байр нэмгэ набылыччи (үлэ-хамнас
быыһыгар, мааһымыгга сылды таарыа буолбакка)
процедура толору күрсүн ылаахтаах. Наада түбэл-
тэнгэр кыратык сынныанан баран иккис, үчүс да
күрсүнэн эмтэннэхтээх.

Манньык ыалдыыбыт киһи салгыы нуннаабы оло-
бор-дьаһаһар, туттаа-хастаа сыйдыытыгар эмтиир
краттарын сүбэлэрин толорон харыстанныгына,
«иустуйан» уһунуу ыалдымнан сөп. Сорохтор
төһөдөсө туус олорон хаалар үһү, онон туустаады
аһыар табыллыбат дьэн өйдөбүллээхтэр. Ол сым-
ла, Онон тууһа суох диетаны тутуһуохха дьэн буол-
батах.

Адыяхтык хамсыыр буолахха, тоноһоһу нөнотүк тутар быччыгырар мөлүүддэр, киин нодоруусканы тулуйбат буолар. Дыо ол иһин салгыы тоноһоһу кыраллаан нодоруускалыыр, моой, көбүс, сис быччыг-нарын бөбөрүгөтөр эрчиллиһэр булгуччу наадалар. Ол эрээри сүһүбүк тоноһодуттан күүскэ ыарыйдахха төбөнү эмискэ эргатар, иһини-көһүнү диэн күүскэ хамсатар табыллыбат. Манньык түбэлтэһэ хамсаа-һыннар илиһин утарысаллаан өһөһүллэддэр. Сиска хамсаанылар эмиз ыарыы аастарына сэрэнэн толо-рулууохтаахтар.

Тыямыыттан сэрэннэххэ. Атаххытын сылаастык, кураанахтык тутуу. Сүмүүгүтүк, сикситин урдэриэм. Улаа көннүтөн 10—15 мүн. сытан ылар туһалаах.

Итнэмэн үлээгэгчидэр хаанаа барахан таһарады
хөтөхпөттөрөө аада, Кыра-кыраалаан оргуу агай тас-
пыт бидан ордук. Кыаллар буоллаарына, механика-
цияны кууску туһаныахха. Көлүөнүлээх суумкала-
ры, кыра көлүөнүлээх тааччылары булуупоохха. Ба-
ры үзүн томоһору токурутаакка көнөтүн сылдыан
толорорго үөрөннэххэ. Таһарааны барытын биир илин-
ге тутуллубат. Бэйэ хаһаабыстыбатыгар баар үлэнир
тэриллери табыстаах гына оностуохха. Холобур,
синиһир, лаппаагы, о. д. а. убуун уктаах буолаллар
ордук.

Остеохондрозунан ыалдыаччылар күүстээх хамса-
малардыах сарсыярда телевизорунан барыллар аз
робиканан үлүүбүттөрө орду. Күүскэ хамсамнах-
ха тонофос уларыйыт чочобордору ынарбэни, ты-
малары баттыахтарын сол.

Нүүснэ малданы эмнэлгээг багтаахыг 2-3 жил курорт, сан, профилакторийд элчлэн голдуу «мүүс-туйууха» бол. Ол малд эмнэлгэ түбэлтэйгэр күнүй, савс бийнги өдөлсөнөөсөөсөөр малд сэрвэр элчлэ-лийн барьаахыг элчлэн бол.

А. ПЕРМЯКОВ,
физио-рефлексотерапевт.

КӨНҮЛ СЫЛДЫБАТАХ ЭДЭР СААҢЫМ КЫНАРҢАННАРА

(Ахтыы)

Мин, 70 сааснаар чуганаабыт уонна ыарахан ырыыга бохоудлан ыстар киһи, олорон аастыт олоххун аһааран-кордоххуна, өрдүк байиһи көлүөнэ өбө саастыт сарниа, сут-мураан, көһөрүлүү ыдыларын кытта астыыһыт буолан, олус да кыһалдалаахтык, иччэ-райа тирбэ-бэстыбатынан, сыккырыыр тыыммыт ордон киһи-хара буолбут эбиһит. Ол туһунан эдэр эрдэххиттэн бачуоттаах сыннылалыга тахсыах-пар диэри өччүлөргө ыччат өртүгүсүр партия политикатын тирдээччи пропагандаҕа үөрүйэххитини уонна кырдыгы туох баарынан этэргэ-тыһарга көңүл олох кэлбитинэн туһанан, эдэр көлүөнэ бил-лһи-көрдүн дилэ, байаа ахтыбыһа сүрүйүөс санан-ным.

Таасгай гүрх аатырар күөллэрин Хаанас Эба уонна Буор Дьинэ икки ардыларынаады кырдалга бөһүөлэки туттан 40-ча хаһаайыстыбалаах, 300-тан тахса ынах сүөһүлөөх, 200-чөөк сылгылаах, 200 га ыһым сирдээх «Кыһыл сизэм» дьен Волтого колхозуну колхозна олохсуйа-сылдьыбыта. 1941 сылга саҕаламмыт Ада дойду сэринтин алдьархайа бу колхозу эмиэ түмүбүтэ. Дьоммут эдэрдэрэ, чэгиэннэрэ маҕнайгы уонна 1942 с. иккис улахан хомуурдарга сэрингэ атаарыллыбыттара. Эбнитин ити сылларга умайар уот курааннар тураннар, олохпут ордун огдолуйбута. Улахан дьон кэпсэтарин иһиттэххэ, оһомоһунна дьон хоргуйуута тахсыталыйар быһымылаах этэ. Билигин колхозпут экономика-хаһаайыстыба өттүнэн балачча кыанар буолан, көһүгү иһиннэ онук үлүгэр хоргуйуу тахсыбытын өйдөөбөппүн. Колхоз председателе Седалищев Дмитрий Константинович армияга ытырыллыбытын кэинэ, партия райкомун бюротунан председателинан Соловьева (Седалищцева) Елена Гаврильевна аһаммыта. Колхоз 1942 сыл саҕыһыгар Амма угуор Айан Куовалдыкыга уонна Нуотара төрдүгэр Күпкэ оттуур сир ылан, икки звенону таһааран, балачча өтөөннөр, сыт тахсар ныхахтаммыта. Мин оттоһор звенобар Күпкэ хайысах 2,5 тыһыянча бутулламмыппыт кэинэ, күһүөрү арай биир кинээ үлэлээн бүтэн отуубутугар Таас Сыһаһа өтөөр тахсыбыппыт, улахан тизгэллээх соруудахтаах өрөйуон боломуочунайа, оччолорго госстрах үлэһитэ Седалищев Егор Никитич (Сыбыдах Уола) кэлэн өлөрөр эбит. Соһуһу истээри мустубуппут, кинибиэ күүппэтэх өттүбүтүттэн кэлсээп турда...

Ити курдук Чурапчы өрөйүүнүн нэбилэннээтүн анарын нэскинин сарбыйбыт. ытаппыт-сонгоппут, ички сылтан ордук хоргулдууга, эрйиҥа-мунна быста дыадайыыга тэппит обном бюротун уураадын онно истибиятм.

Үрэхтэн ортогутар түрт хонон дойдубутугар кэллбит. Киирн ийн кәрдоххө. Аян Куобалдыны баһыттан атагар днәри оттоммут, бутулунан турар ата. Ииннә оттообут зенообут биһиги иинибитина көспүт. Туттубут атырдыахтарын, кырабылларын отууларын онугар чомөхтөөн кәбислптәр. Дойдубутугар тийибитинт дьоммутун кәлпәхлпт ииннәзәк күн көһөрөн кәбислптәр. Ол кнәз биңр ынады оларөн этин түнәттиләр. Нөгүө күнүгәр түн-тан тутан биһигини көһөрдүләр. Дьоммутун Чурапчыттан арбаа 12 бнәрәстәләх өтөххө тийән ситтибит. Дәз ити курдук хас да хонон Вәстәх бнәрәтин булбул тутун, онно хойутаан киирбит кәлхәк быһыытынан, нәднәлэттән ардук талах төрдүгәр, аһаҕас халлаан аниһгар, өрүс чәдизингәр олорубунтутун, кәппнә-кәнәвәс борохуот кәлән, аһаҕас баарсанан аһаннаан Бүдүү өрүс кытылыгар Хатырын Хоһо днән кнһитә-суһбүтә суох сиргә быраһыллыбылпытн, онно быдыргы үйәтинәзәк өтөхтөрү сөхсүйән дойдубутугар әргилнәхлптнгар днәри изин сәл үстәтә олорубут, әрәйдәммит, хөрәуйбут днәбитин-уовпутун туттубупутун сийилин суруйбанна туран, бейәм, оччотобуоҕо, хайдах әрәйдәммитин туһунак кәспәзәт.

Биһиги Ньындыллы нүөлүн үрүмүгэр кэлкэлээн са-
тар Арыттаах дьэн алааска кининээх олохтоох колхо-
зу кытта холбоһон «Ыччат күүһэ» дьэн колхоз бэол-
булпут. Председателинан Миронов Василий Севастья-
нович (Нуучча Баһылай) анаммыта. Ол кинибиһигин
Өктөөл 35 сыла туолуутунан дьэн ааттаан, дьон
олус аччыһаары гыммытыгар, эски биэни өлөртөрөн
колхозтаахтарга түгэттэрбитин иһин, үлэнигээн уе-
тан кэбиспиттэрэ. Кини оһуугар, мун өйдүүрбүтүн,
районумнан Соловьев Петр Сергеевич анаммыта.

Муус кийини уйар буоларын кытта сэттэ дьон
ришэ Ньидыли унуор тахсан балытаабытынан бар-
быһыт. Мин абааһы кытта сэттэни бүтүөр дьэр-
балыкка сырыттым. Улахан күөллэртэ бунатын
мэтийдийт. Улахан дьон бу дойду күөллэригэр
сөптөөх мунхабыт суох буолан кыайан ылбаһыт
дэһэллэр. Виир эрэ балааккалаах этибэт Отукабыт
даҕаны тимир оһоҕо буруолуур буолан, иһигэр иһи
тулуйан олорбот. Мин абааһынан сэттэни бүтүөр

диэри биргээдэ атын дьонун кытары уккуниааха хоно сэлдьыбыһыт. Тагаспын сатаан нуурдуммакка тогторбун уосна балым ылбакка аччыктырбын өбдүүбүн. Адамас тулуйарбын ааспытым кинээ «Дыаккып, уолгун үөрөттэрэ ыстар үбүгүн», — дииэ илдьит кэллэ. Хор, онно олус да үөрдүм этэ!

Чугас эрхнй бие кылаастаах огуола суох буолан, оройуон кэбинигэр иккэлэрбиттэра. Бкниги олус кайутаан тийбиппипт уонна эинэ туох да бэлэмэ суох интернет дии аттаан эргэ отох балаанын хаарынан кэмен огуарбуттарыгар сатаан олорбокко, иккэ буолан Кыдылибитигэр тэппүбүппүт. Ити курдук үөрэнэн буттэим ол.

Улаан ылайар улахан дьон-ерүскэ киһиэн-кыра нүөдлэри уонна эмиэ Ньядьилин уугуор тахсан тараан көрдүлөр да, балык мөһсүр Кыраны эми ыллах-тарына, тута, рыбхозовка ыытан аһаллар.

Бөлүүлэхээ хаалбыттар бухатан табыллыбатыбыт,
Бурдугу бунатын умуубулут кэзэ бэрт кыраны
бэрэннэр судураан хааһыны сиирбит. Олохтоохтор-
тон сыманы көмүс ытарбада, биһилэххэ, ньуоскада,
бэл сылабаарта атастаһан хааһымытыгар эбэрбит.
Сааһыары хантан эрэ бөһи булак хатырытын ыраас-
таан сутукатын сулуйан хаста да буларан, уутун
үчүгэйдик ыган баран кырбаан хааһыга эбинэбит.
Онтон-мактан былалгы үйэтээди хотон халданын
тирин бүрүһүнүн булан уонка кэриэрдэн сиирбит.
Сүөһү көннүүнэн өллөбүнэ этин дууһаһан бэрт кы-
ра нуорманан көмчүлөөн биэрэллэрэ. Хатыг үөһүн
чөөрөөн булан чэй диэн ааттаан оргутарбыт. Аһылык-
пыт үкээ уу буолан, атактарбыт, илилэрбит иһэл-
лэрэ, сирэйбит дарбайара. Манньык ааттаах хоргуулан
олордохпутуна колхозпут бырабыдыанньатыттан,
оройуох да өтүттэн күтүү өһүлэх көмө оһоһулду буһун
өйдөөбөлүн.

Үгэндээн бара турар саринга Седалицев – Егор Константинович, Соловьев Петр Иванович, Архипова Мария ууда тийхэн олбүт биллэринлэра кэлбитин изисиниллэра. Салхызыр бэйэлэра да быста ырыт дынуу байланынй үөрэххэ (всеобщ) нэһилиэк кинингэр иддээннэр уһун баһайыстык үөрэтэ сырыттылар. Мин аһам оино наһаа илтистэн, дыэтэгэр нэһилэ кэлбитэ. Кинини кытта барбыт Иванов Николай Антонович нмайан дыэтэгэр кэлбэккэ, аара суолга охтубутун, уода Уйбаан буһунан тийэн аһалбыта, аһыйах хонон баран олбүтэ Соловьев Семен Иванович оһтон сабырхаттэн кэлэн баран, өрүттүбөккө, күн сириттөн маһыта. Уонсайынан 1943 сыл сааскыта Арыктаахха көһөн тийибит «Кыһыл сизмэ» колхоз дыонугар ырахан нэм этэ. Сир хараарбыта, көтөр оһно-манна кэлбит дэһэллэра да, биһи дьөрү тураары да көрбөт этибит, үксүн сытан, утуһан оһон күнү барыырыбыт. Быстарыны өссө улааппыта. Мин биллэрбинан, хоргуһан уонча ырахан усулуобуйаны тутуйбаанка ыалдын, уһуһан быдан таһа үлүн-хамнаһы кыһаар чэһин дыон олбүттэрэ. Ити дыыл олохтоох да нэһилиһиньы балайда быстарда быһыһаага. Ол эрэри дьүүһүннэрэ-бодолоро биһигиннээкэр быдак ордуһ этилэр.

Сайын уоһи бааһан идэххит утаһ күһүн ба-
лыһа сылдыр кэмээр сир-уоту билэр олохтоох
дьон бийиэхэ сыстан сүбэлээн ыйан-кэрдэн биэр-
биттирин ойдооболлун. Улахан дьон аанһа ыйан-
кэрдэн биэрбиттэр дьэн кэпсэтэллэрэ. Ол эрэри
бары онуук толкуруун буолбатахтар быһыылааҕа.
Үчүгэй киһиҥа суох сир суох дьэн сөһкө этэллэр.
Бийиҥ ыйабит Бальмар Дьогҕер дьэн 60-чалаах оҕо-
һор эмээхсинин кытары билсэрэ. Ол иэд бэйэлэрэ
да кырыымчынтык олоҕоро, түөрт уолларыттан үһ-
сэрингэ сылдыр этилэр. Ол да буоллар ыйабит сээ-
һин бэрсэр быһыылааҕа. Кыра уоллара Афоня ми-
састыһыта этэ, онон иһин бийи бэркэ доҕордоспул
лут.

Бям мийн ортотун дээж Афоня (Афнасий) Егорович Ноговицын) бичнэх кириэн мингын Ньидыли унгуор бултуу тахсыах дьэв улаханнык үөрдүбүтэ. Кини биэр тууйаа үүттээх, мин сутаакы сьлгы к туругун төрдүн икки сүһүөдэ ойуолэнэн, дьоммутут тан көгүллэтэн кустуу, балытны дьэн ааттаа бардыбыт. Мууһа бысталанан эрэр ээбитин ына этарбэстэрбитин илдьн нэһэн иһинилэ унгуоргуту буллубут. Туораат киним ажалбыт икки илимин үтүбүт, талах күдүгэр балайда обургу нутааны өһөрөн танастарбытын кууртубут. Өһүөбүт туомунай өһөнэн, от үргээн, ону тэлгэнэн, утуйдубут. Олус үткөн үһүгүнүбүт. Тураат кутаалытын күөдүтүгэр этарбэстэрбитин көрбүһүт уот дьээн өтө түрүт халпыстар, ичээдэй улаа өтө төгөн хаалбыттар танэс аатыттан аасыттар, Сарсыарда кээнчээрбитин этарбэс өһөстөн мууһунай кириэн илиинэрбитин көрбүһүт, биэр да балыч түһүтэх. Тахсан чээр чэйбитин иһэн биэс биэрэстэлээх Баадаһа нүөлү бардыбыт. Күһүс абаабакка, дөрүн-дөрүн угуох

таах отон утугар түбэстэхпитинэ, ону итгэстээи сий-
сий, ниса кнэһэ кыра баарай балаһан үүтээнгэ кэл-
либит. Күөл кытытыгар сынныана олорон: «Эрдэ
сайар сирэ бу баар да, муунунан көрөн оло-
рон дэз табыллыбатахпыт», — дигэз кийим. Ошон ити
кнэһэ нлэнээрбитин олох да ууну буаларбатыбыт.
Дэзбарааскылаан көрдүүбүт дэ эинэ — мөлийдүбүт.
Чээрэбит бүтөн кылыгыр уунан конор дьон буол-
лубут.

Сарсыяларда кишим уһугуннарбытыгар нэһинилэ тур-
дум. Киһим туруйалар хайытыһыллар дээн мин
икки уостаах саабын ылак, бөйөтүн саатын эһизэ
хаалларан, түмүлү эргийэ барда, минтэн манан
күөл кытымытыгар үмөн киһиргэ, сорудахтааһы.
Уһуктарбар сэнээн суоҕа да, туруйалар тустарынан
истэн, сэргэһсийэн, сүргэм көтөүллэргэ дылы буол-
ла. Үмөн киһирбитим кэһнэ аттыбар саа тыһааата,
биир туруйа аһар кынатынан охсулла-охсулла сүү-
рэн кыырайан күөлү көрүүх бөтөрөө өттүгэр тур-
раата, аһытар аймалаһан ырааһынан көтө туру-
лар. Мэлийбиһпитин билэн ытаһ бардым.

Сагата суох үгтээминитэргэ тахсан чабыллабытыгар уу оргутан истибит. Мантан бэс бээрэстэ Арыылаах диэн күөл баар диэн кэлим онно илэ. Мин олус мөлөөн кинибиттэн хаалан илэбин. Кини иннибөр бара-бара минигин күүтэр, ситтэхпинэ, эмээ барар. Ити курдук сарсыарда өрдөттөн суаскы күн кинирээр диэри айааннаан, кинээ кэһиэлэ тийгидибит.

Ити күүлгэ ыйтан ордук балыктаан аһаан сырыт-
тыбыт Дьэзбитигэр дьоммут улаханньык аймаммыт
этилар. Угуор тахсан юһитэ-сүөһүтэ суох сиргэ
хоргуйан олохторо дьин быһаарбыттар. Оттон би-
һиги ити тухары атах сыгыныах, танаһыт тырыт-
тан, суунар-тараанар дьини билбэни сылдыбым-
пыт. Ол оннугар харса суох балыгынан аһаан ула-
ханнык сэмэлэмминиигит Дьоннорбут, Лебедев Про-
копий дьин кийини ыйтан, биһигини дьаларбыттар
адалтарбыттара.

Мин бу Кэбэзийгэ сүлдээн хайдах эрэйдэмминин сорох эрэ өртүн аынним. Кэлин 1943 сэл нүүнүгэр Тыйага нэхилэгэр аан бастаан бэнис кылаас аһылдан, бийигини онно иддээн интернакка олоордон үөрэттэббиттэ. Ол сырыттаһытына 1944 сэл кулун тутар бүтэһигэр «Кыһыл снэмэлэр» дойдуларыгар көһөн иһаллэр» диэн кэпсээн интернакка тийһэн кэллэ. Онно баар өбөлөр улаханнык үөрөн, сарсырда тагаспытын сүтэн дьоммутугар тийһэн кэлбиһит. Онтоо ыла ыйга чугаһыыр дьоммутун ытары сындалганнах буолан баран, улахан таттарылылаах, үөрүүдлээх айаны айаннаабыһыт. Дойдубутугар чугаһаан истэхпит айыы ахтылдаммыт өссө күүһүрөн иһэр. Бийиги үһүө буолан Төхтүртэн ыла дьоммутун куотан, дойдубутугар нинилэри биһир хонук урутаан кэллибит. Ити курдук 1944 сэл муус устар бүтэһик күннэригэр бийиги нолхоз дьоно дойдулары булбуттара.

Сорохтор, багар, нөхөрүүгэ түбээн олус баятар батахпыт, хоргуйбатахпыт днэхтэрэ. Ол эрээрн биһиги: «Киһил снэмэ» үлэит дыно, ырахан оло бу олорон ааспыппыт. Үгүстүк хоргувар, ачык тыыр днэн эшэтинэн-хааммытынан билбиппыт. Олохпүт улахаһын огдолуйуа, өйбүт-санаабы кылаган дойдубутун булбуппүт.

Сорохтор «нөхөрүүгэ барыгтар хорсуушук сэлдэн, эрэйи эгсгэдэринэн тыыран, өйдөрө-санаалару булгуруйбакка төрөөбүт дойдударыагар эргиллиһин тэрэ», дииллэр. Баҕар, оннук буолуо. Ол эрэри оччотоогу быстарыы, эрэй киһи да айымыт, олутыйыс курдун саныыбын. Ачытаатахха күн уһу күн өңө билбитим. Тыыннаах буолар туһуттан киһи сиабатын сиэн көрбүтүм, киһи ыайбатын ыай сатаабытым. Ону миң хорсун быһылынан аахаппын тыыннаах эрэ буолар минигэр тарбачысыт курду саныыбын. Оңго баран ачытаабытым эппэр-хаамар, дууһабар олус уһундук сылдыабыта. Солетска Арэни кээккитигэр сылдьан кэлэн эрэ баран үмүкүтүм.

Дойдубутугар джоммут, оройуоммут салалтат үчүгөйдик, сылаастык, истинник көрөсүбүттөрү. Эм тэн-быстан кэлбит дьон колхозна үлэлтөн, олохсуйа баралларыгар оччотоогу кыяхтарынан көмөлөһө сатабыттара, мал зайы бийрдин тыһы тыһараһына сүөһүлэббиттөрү.

Түүмүрээр кичаттарга туураагүй этгизм этэ: уруук тоталитарнай режим суудлан конгүн олох эргийд ийни олодуу байгата олоостор нэма калта. Онон кичаттан үөрөнэххэ, үлэни тапгаххэ. Хайнмк да туулга олоорүүнү ийни, үлэ уйгу-байгэ олох төрд буоларын умнуулаххэ.

Идэч ЧИЧИГИНАРОВ,
терана, хоту көһөрүллүү
кыттылаага.

БАЛАНС

кредитной организации Коммерческий банк
«Чурапчинский» (Комбанк с. Чурапча)
на 1 января 1996 года

Регистрационный номер 1261

Адрес: Республика Саха (Якутия), с. Чурапча,
ул. Набережная, 8

млн. руб. с (одним
десятичным знаком
после запятой)

АКТИВ

1. Денежные средства, счета в Центральном банке	967,6
2. Средства в кредитных организациях	25,1
3. Вложения в ценные бумаги, пай и акции	4297,3
4. Кредиты предприятиям, ор- ганизациям, населению, кре- дитным организациям	4200,9
5. Основные средства и нема- терияльные активы	73,9
6. Прочие активы	71,1
7. Всего активов	9635,9

ПАССИВ**I. Обязательства**

1. Средства Центрального банка	
2. Средства кредитных организаций	1844,9
3. Средства клиентов, включая вклады населения, кредитных организаций	4808,1
4. Выпущенные кредитной организацией долговые обязательства	
5. Прочие обязательства	2295,0
6. Всего обязательств	8748,0

**II. Собственные средства
(капитал)**

7. Уставной фонд	744,3
8. Прочие фонды и другие собственные средства	143,8
9. Прибыль, убыток за отчетный год	249,5
10. Неполученная прибыль в отчетном году	249,5
11. Нераспределенная прибыль	
12. Всего собственных средств	887,9
13. Всего пассива	9635,9

Внебалансовые статьи
Исполнительные документы, предъявленные
кредитным организациям
Гарантии, поручительства, выданные банком
Председатель

кредитной организации Дягилева Наталья Иванов-
на

Главный бухгалтер
кредитной организации Кынакытова Светлана Тар-
асова

1. Достоверность данного баланса подтверждена
аудиторской фирмой «Консаудит» (г. Москва)
(лицензия № 002391 от 27 июля 1995 года).

Исполнительный директор Ермакова Марина Ни-
колаевна.

ОТЧЕТЫ О ПРИБЫЛЯХ И УБЫТКАХ
кредитной организации Коммерческий банк
«Чурапчинский» (Комбанк с. Чурапча)
за 1995 год

Регистрационный номер 1261

Адрес: Республика Саха (Якутия), с. Чурапча,
ул. Набережная, 8

млн. руб.

ДОХОДЫ

1. Доходы от процентов за пре- доставленные кредиты	4664,7
2. Доходы по операциям с ценными бумагами	143,4
3. Доходы по валютным операциям	
4. Прочие доходы	337,0
ИТОГО доходов	5147,1

РАСХОДЫ

1. Расходы по процентам за полу- ченные кредиты, а также по вкладам и депозитам	3914,3
2. Расходы по операциям с ценными бумагами	

3. Расходы по валютным операциям

4. Прочие расходы	963,3
ИТОГО расходов	4897,6
ПРИБЫЛЬ, УБЫТОК	249,5

Председатель

кредитной организации Дягилева Наталья Иванов-
на

Главный бухгалтер
кредитной организации Кынакытова Светлана Тар-
асова

1. Достоверность данного отчета о прибылях и
убытках подтверждена аудиторской фирмой «Конса-
удит» (г. Москва)

(лицензия № 002391 от 27 июля 1995 года).

Исполнительный директор Ермакова Марина Ни-
колаевна.

Эбэрдэлибит!

Күндү көргөмүн, адабытын Павел Васильевич
ПУДОВЫ күн сирин корбута үйэ аңардаах үбү-
дүйүбүн истинник эбэрдэлибит. Эйнэхэ чэгизе до-
руобуйаны, улаар ситиһилэри, олоххор дыолу-сор-
гуну, үтүө үөрүүнү-көтүүнү, улуу үйүнү, ыалдьар
дизин билимнээккэр баҕарабыт.

Кэргэниг, оҕолорун.

x x x

Күндү убайбытын күтүөһүтүн Павел Василье-
вич ПУДОВЫ үйэ аңардаах үбүдүйүбүн истинник
эбэрдэлибит. Саха алмаанымы чэгизе до-
руобуйаны, тус байытыр уонна динэ кэргэттэригэр
дыолу-соргуну, элбэх үөрүүнү-көтүүнү, эрими, күө-
тээх санааны баҕарабыт.

Макаровтар, Коркинар, Табунаковтар.

ОЛИМПИЙСКАЯ РОССИЯ
—96 ХАМААНДА

100 м. М. Транденкова (1967 с.), Н. Привалова
(68), А. Воронова (65) аан дойду билигин сезону-
гар 8, 9, 12 көрдөрүүлээхтэр. 200 м. Г. Мальчугина
(62), Н. Привалова, Е. Лещева (74) 3, 6, 8 көрдө-
рүүлээхтэр. 4X100 м эстафетада Привалова, Тран-
денкова, Мальчугина, Лещева, Воронова, Н. Анис-
мова (73), 400 м С. Гончаренко (71), ахсыс көрдө-
рүүлээх. 4X400 м О. Котлярова (76), Е. Куликова
(68), Н. Хрущелова (73), Т. Чебынова (68), 800 м
Мастеркова, Е. Афанасьева (65), Л. Цема (63), 4, 7,
9 көрдөрүүлээхтэр. 1500 м С. Мастеркова, Л. Бори-
сова (66), Л. Рогачева (66) 2, 4, 5 көрдөрүүлээхтэр.
5000 м В. Ненашева (70), Е. Романова (63), 10000
м Л. Петрова (68), К. Кашапова (70), Ф. Султа-
нова (61), Марафон А. Жилаева (69), В. Егорова
(63), Р. Бурангулова (61), 6, 8, 10 көрдөрүүлээх-
тэр. 100 м мөһөйдөөх сүүрүүгө Н. Шеходанова (71),
Ю. Граудина (70), Т. Решетникова (66) 2, 12, 15
көрдөрүүлээхтэр. 400 м мөһөйдөөх сүүрүүгө М. По-
намарева (63), А. Кироз (70) Хаамыы 10 км Е.
Николаева (66), Е. Грузинова (67), И. Станкина
(77) 1, 2, 9 көрдөрүүлээхтэр. Урдугу ойуу Е. Гу-
лева (67), Т. Моткова (68), Ю. Ляхова (67) 3, 5,
14 көрдөрүүлээхтэр. Уһуу истинны О. Рублева
(74), Е. Синчукова (61), Л. Галкина (72), Уста төх-
түрүйүн ойуу И. Ласовская (64), А. Бирюкова (67),
Н. Каскова (66) 1, 5, 14 мөһөйдөөхтөр. Ядро П.
Худорожкина (68), И. Коржаненко (74), С. Кри-
лева (69) 1, 10, 17 көрдөрүү. Диск Н. Садова, О.
Чернышова (63), В. Иванова (63) 3, 5, 14 көрдөрүү.
Копье О. Овчинникова (71) 1 көрдөрүүлээх. Семи-
борье С. Москалец (67), О. Лебеденко (70), И. Тю-
хай (67).

Аан дойду классификациятыгар мэтэх сокус көр-
дөрүүлээхтэри суруйбатым. Билэргит курдук элбэ-
ни атлетикада 44 кыһыл көмүс мэтээл оонньомор.
1992 с. Олимпиадада 43 кыһыл көмүстэн АХШ 12,
Россия (СРСР) холбоһуктаах хамаандада 7, Герма-
ния 4, Великобритания, Кения, Чехословакия, Куба,
Испания 2-лин мэтээли ылытытара, оттон Кытай — 1.
Бастаан Олимпиадада Афиньга 12 кыһыл көмүс-
төн АХШ 9, Австралия 2, Греция 1 үлдэстэбиттар.
Оттон 1952 сыллаахха АХШ 15, СРСР 2, Австра-
лия 3, Чехословакия 4 кыһыл көмүһү ылытытара.
Ити биһиги хамаандабыт бастаан кыһымыта эгэ.

Николай КЫЧКИН.

КОМПЬЮТЕР МУЗЕЙА

Аһыга көм сиринэн компьютеризация үлэ бары
салалтыгар киллэриллэн эрэр. Оскуолаларга ол да
ини компьютернай үөрэхтээһин күөскэ ытыллар.

Оддулуун орто-оскуолатыгар информатика учуу-
таһына үлэтир Павел Васильевич Константинов аһын
сүбүүх оскуола иккис кылааныттан саҕалаан үөрө-
һүтэ үһүс сыла. Учуутал байыта үлэтир програм-
малаах, сыл ахсын республикада ытыллар курстар-
га сылдьан билигин-көрүүтүн көгөтөр, суолун-иһэ
тобулунар, улуустары семинардары ыытан кол-
лаларыгар оһытын тарҕатар.

Уруоктарга оҕо байыта программа оһорон быһаар-
дар суолун арыбар араас өрүттээх үлэни ыытар.
Оҕо үөрөнөргө баҕатын көбүтүн уруок кэһиһтэн
куруһуоктары ыытар. Куруһуок оҕолоро компью-
тер хас сыллаахха, хэһэс тоҕо тэһэһитин, олох-
туох суолтатаһын биллэлэрин наадатыгар быһы-
тыттан компьютер музейын тэрийдэ.

Музейга суоттуур массыналартан саҕалаан араас
көрүһүнээх компьютернай техникада тийэ баар буол-
ла. Оҕо интернаһиргээн туран компьютер туһунан
билиэн, аарыан баҕарар буолуһаһына, музейтан ону
булуон сөп.

Музей аһыллыһытыгар учууталларга анаан семи-
нар аһаар уруоктар ытыллыһытытара. Оһо про-
граммалары предметтэригэр киллэринин, оҕо мас-
сынада суоттаһыһын, программаны оһоруутун
кытта биллэһиттэрэ. Уруоктар кэһиһириттэн аһы
көмө бэһиһдэтэр өһөһулаһууттар.

Олохтут балыһаһыһыт сайдар, техникка арааһа
улам диириник өтөн киирэр. Ол көмгэ өһөлөрбүтүн
иттиһэхэ үөрэтин-таһаһыһы, кыра саастарыттан саҕа-
быһы, билиһин биһэрин ураты наадалаах.

Аграфена АБРАМОВА,
завуч.

АТЫЫЛЫБЫТ

Интерна-оскуолада уһсай дьыһ үөһэ аһаһиһэр
биир хостоох квартираны. Ыһыан баҕалаһтар 6
чаһстан кыһа 26-192 телефонуһан биллэһиһхитин
сөп.

x x x

Кинигэ ыһкаада (таһтаах); комод, приһоһай — 1
устуука, трильях. Хатыһыга 25-388, 25-369 теле-
фоннарыһан биллэһиһиһ.

БИЛЛЭРИИ

1984 сыллаахха интерна-оскуолаһан Сивдева
Марфа Иннокентьевна аатыгар бэриллибит В 182500
№-дээх аттестат сүһүтүһүн дьыһа суоһуһан аары-
лар.

МАХТАНАБЫТ

Таһталлаах адабыт, сэрин, үлэ ветерана Егор
Кузьмич Дьячковский тийэх суолугар аһаарыһы-
тыгар сүбө-аһа, күөс-көмө буолбут таһаарыһтар-
тыгар А. П. Листикова, А. И. Федотова, Д. Ф. Че-
пилова, Н. Н. Местниковна, А. Г. Дьяконова, Афа-
насий Седалиповка, Павел Захаровна, Иван Дьяч-
ковский, Михаил Соловьевна, Мария, Александрия
Игнатьеваларга, Мария Григорьевнада уонна бары
аһахтарбытыгар истин махталбытын тиһэриһит.

Кэргэни, оҕолоро, сиринэрэ, күтүөттэрэ.

Дьячковский Александр Николаевич өлбү-
түнэн диириг күтүрбаныһын тиһэриһит.

Кэргэнигэр Михаил Петрович Луковцевна,
оҕолоругар, сиринэригэр Холтобо, мөһидиһин
дыһалтата, кырдыһастарын сөһиһэ.

Кыһыһыгар Харыһа Михайловна, күтүө-
түгэр Марк Николаевич Аржаковтарга Хаты-
лы мөһидиһин дыһалтата, «Чөмчүүк» мөһи-
литтар обществоларын филиала.

Убайыһытыгар, кэргэнигэр Михаил Петро-
вич Луковцевна, оҕолоругар Чурапчыттан
Алексеевтар.

Кыһыһыгар Харыһа Михайловнада, күтүө-
түгэр Марк Николаевична, сиринэригэр Хаты-
лыттан Анна Павловна Соловьева, Харламы-
шевтар, Чесобутовтар, Колесовтар, Кирил-
ловтар, Собакиннар, Аржаковтар, Чичилина-
ровтар.

Редактор Г. Г. ПОПОВ.

НАШ АДРЕС: 678700, с. Чурапча, ул. Карла
Маркса, 26 кв. ТЕЛЕФОНЫ: редактор —
21-282, отделе — 21-283, общед. — 21-288.

Учредител (соучредител) газет — Редакция, Административное управление, Нацпо-
литизм издательско-полиграфическая компания «Сахаполиграфиздат». Газета изда-
ется на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам. Издана газе-
ты 24907. Объем — 1 ул. л. экз. на 4-х страницах.

Автор суругар оттаһар
саһа редакция мөһиһиһиһэр
мөһдүн сөп түбөһүр буолуһаһы.
Сууруһа мөһиһиһэр мөһиһиһиһэр
мөһиһиһиһиһэр мөһиһиһиһиһэр
мөһиһиһиһиһэр мөһиһиһиһиһэр
мөһиһиһиһиһэр мөһиһиһиһиһэр

Чурапчинская улусная типография Издательско-полиграфической компании «Сахаполиграфиздат»,
с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 кв. Подписанов в печать 29. 07. 18 ч. Тираж 2585.